

Поліванов В.Є., Кощєєв О.О.,** Дмитрієва Н.О.****

ОЦІНКА СУЧАСНИХ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМКІВ НАУКОВИХ РОЗВІДОК У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КРИЗОВИМ ЯВИЩАМ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто й узагальнено якісно нові підходи до розробки перспективних напрямків наукових розвідок у сфері протидії кризовим явищам (з урахуванням світового досвіду) з погляду забезпечення дієвості та ефективності антикризової політики, досягнення її мети та виконання основних науково-практичних завдань в Україні.

It is considered and generalized high-quality new going near development of perspective directions of scientific secret services in the field of counteraction the crisis phenomena (taking into account world experience) from point of providing of effectiveness and efficiency of antikrizovoy policy, achievement of its purpose and implementation of basic naukovo-praktichnikh tasks, in Ukraine

Постановка проблеми. Світова фінансово-економічна криза, що розпочалася 2007 року і триває досі – це криза макроекономічної політики, криза глобальних банків, криза регуляції та нагляду і, насамперед, криза світової економіки, яка відтепер не має шансів розвиватися попередніми темпами. Науковий аналіз будь-яких суспільно-економічних явищ завжди був передумовою втілення у життя на державному рівні заходів, спрямованих на вирішення практичних завдань економічного чи соціального напрямку. З іншого боку, аналіз власне наукового доробку, – зокрема, статистичних даних щодо рівня вирішення науковими закладами певних завдань економічного характеру, їх регіональної локалізації, тематичного вибору, проблематики, спеціалізації, – дозволяє не лише спрогнозувати ефективність наукових розвідок, а й спрямувати їх у найбільш оптимальне русло, тобто на вирішення нагальних завдань суспільства. Удосконалення системи наукового супроводу державної політики стає особливо актуальним, коли життя країни чи цілих регіонів дестабілізується, а в центрі наукових досліджень поступово починають перебувати вкрай негативні явища суспільного характеру – фінансово-економічні, політичні та соціальні кризи, що потребують якнайшвидшого подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність тематики, пов'язаної з дослідженням якісно нових підходів до розробки перспективних напрямків наукових розвідок у сфері протидії кризовим явищам (з урахуванням світового досвіду) з погляду забезпечення дієвості та ефективності антикризової політики, досягнення її мети та виконання основних науково-практичних завдань в Україні, підтверджується сучасними публікаціями сучасних наукометричних досліджень [7;

* кандидат економічних наук, доцент, проректор Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі;

** кандидат економічних наук, ст. наук. сп., головний редактор фахового видання «Зовнішня торгівля: право та економіка»;

*** аспірантка Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

9]. Значний вклад у розвиток національних наукометричних досліджень у галузі певних наукових економічних спеціальностей за 2000-2007 рр. зробили такі дослідники як Московкін В.М., Єськов А.Л., Колеснікова Н.И. [3-6]. Утім, комплексне дослідження цієї актуальної та перспективної проблематики сьогодні тільки розпочинається і практично ще залишається поза увагою науковців.

Мета статті. Описана фінансово-економічна ситуація, що склалася у світі, буде сприяти:

глибокому науковому аналізу і переосмисленню сутності кризових явищ як таких; активному діалогу різних наукових шкіл і течій, насамперед, які представляють економічні, фінансові та юридичні сфери;

доопрацюванню якісно нових напрямків наукових досліджень із проблем подолання кризових явищ на глобальному та національному рівнях;

постійному моніторингу органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо оптимальності й дієвості антикризових заходів. Такий моніторинг украй необхідний для контролю ефективності антикризової політики, що проводиться у країні, для зміни її пріоритетів відповідно до ситуації, а за потреби – й виробленню якісно нових науково - обґрунтованих антикризових заходів.

Виклад основного матеріалу. Історія світових криз нараховує близько 200 років. Найбільші серед них – кризи надвиробництва: 1825, 1836, 1847, 1856, 1929-1933, 1968-1973, 1974-1975 років. За підрахунками МВФ, тільки з 1960 року в країнах з розвинутою економікою відбулося 15 спадів, що можуть бути пов'язані з фінансовими кризами. З них глобальних (уражено понад 10 країн) – три: у 1975, 1980 і 1992 роках. Більшість спадів тривали один рік, а період відновлення становив п'ять років. Із середини 1980-х років періодичність і тривалість криз зменшилася, тоді як періоди відновлення стали тривалішими. У МВФ підраховували, що нинішня криза вразила близько 65% країн світу. Попередній рекорд – 55% країн – був зафіксований під час спаду 1975 року. Світова фінансово-економічна криза 1998 р. була свого роду репетицією перед найглибшою за останній період світовою кризою, що почалася 2007 року і яка вплинула практично на всі сфери людської діяльності.

2008 року світовий ВВП становив 62,25 трлн дол. (у США – 14,29 трлн). Дефіцит поточного рахунку США наповнив світ доларовою ліквідністю, наслідком чого настала кредитна експансія, надкредитування і стрімке зростання виробництва у країнах з великим профіцитом торгового балансу. Слабкий контроль за емісією з боку США (друкування доларових банкнот здійснює Федеральна резервна система США, що, як не дивно, не є державною інституцією) призвів до реалізації цього специфічного товару в усьому світі і появи величезної маси надприбутку, яка, долучившись до надприбутку з інших джерел, і спричинила сьогоднішню кризу. Таким чином, дедалі більше поглиблюється розрив між вартістю товарів і загальною сумою грошей. Власне природа капіталу, через отримання прибутку, який накопичується у величезних обсягах, і є причиною криз.

Тільки за 2008 рік і початок 2009-го світова економіка мала прямі збитки у розмірі близько 5 трлн дол. Поеднання глобальної кризи і синхронного економічного спаду трапляється нечасто, а це означає, що нинішня ситуація призведе до «надзвичайно глибокого та тривалого спаду», і вихід з кризи глобальної економіки буде «слабший, ніж у середньому». Спад світової економіки ще триватиме не менше ніж півтора року, а її відновлення – п'ять років, – зазначено у звіті World Economic Outlook: Crisis and Recovery, підготовленого МВФ [1, 2].

В умовах, коли Україна до 2010 р. має наміри повністю інтегруватися до європейського науково-освітнього простору, науковий підхід до висвітлення цієї важливої проблематики полягає також у презентації результатів наукометричних досліджень, зокрема,

проблемно-орієнтованого частотного аналізу переліків дисертаційних досліджень, які було захищено в Україні за тематикою: «Фінансово-економічні кризи: глобальний і національний рівні» упродовж 2000–2009 років (станом на 01.03.2009 р., з усіх наукових економічних спеціальностей)[7]; «Електронний бізнес, електронна комерція, електронна торгівля, електронний маркетинг та реклама» упродовж 2003–2009 років (станом на 01.12.2009 р., з усіх наукових економічних спеціальностей) [9]. Ці актуальні переліки було підготовлено за матеріалами Відділення створення та аналізу електронних інформаційних ресурсів УкрІНТЕІ Міністерства освіти і науки України.

Пропонований аналіз дозволить оцінити нові тенденції у розвитку конкретних сфер наукових досліджень, ідентифікувати наукові напрямки, кластери публікацій та центри наукових досліджень в Україні із зазначеної проблематики (див. табл. 1 - 3) [7, 8, 9].

До аналізу взято *суто дисертаційні дослідження*, оскільки ми виходили з того, що саме в цих працях акумульовано фактично всі науково-практичні розробки авторів в усіх сферах економіки.

Таблиця 1. Місце захисту дисертацій за тематикою «Фінансово-економічні кризи» серед провідних ВНЗ та НДІ України за 2000-2008 рр. (з усіх наукових економічних спеціальностей)*

№	ВНЗ та НДІ України	Кількість захищених дисертацій
1	ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».	22
2	Харківський національний економічний університет.	17
3	Інститут економіки промисловості НАН України (м. Донецьк).	9
4	Інститут регіональних досліджень (м. Львів).	9
5	Приазовський державний технічний університет.	7
6	Національний гірничий університет.	6
7	Одеський державний економічний університет.	6
8	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка.	6
9	Інститут проблем ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України (м. Одеса).	6
10	Донецький національний університет.	5
11	Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля.	5
12	Хмельницький національний університет.	5
13	Європейський університет (м. Київ)	4
14	Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України.	4
15	Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України.	4
16	Національний аграрний університет.	4
17	Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки».	4
18	Науково-дослідний економічний інститут.	4
19	Тернопільський національний економічний університет.	4

*Розраховано за даними [7].

До переліку не включено ВНЗ та НДІ, у яких кількість захищених дисертацій менша 4-х.

Таблиця 2. Розподіл дисертацій за тематикою «Фінансово-економічні кризи»*

№	Основна проблематика	Кількість дисертацій за науковими ступенями: д.е.н. / к.е.н.
1	Загальні проблеми кризових явищ	фев-16
2	Державна підтримка підприємств, організацій та галузей	20/20
3	Банкрутство підприємств та організацій	- / 14
4	Проблема платоспроможності	- / 15
5	Проблема санації	- / 13
6	Реструктуризація підприємств, організацій та галузей	июн-76
7	Антикризовий менеджмент	апр-36

*Розраховано за даними [7].

Таблиця 3. Розподіл дисертацій за тематикою «Електронний бізнес, електронна комерція, електронна торгівля, електронний маркетинг та реклама» протягом 2003-2009* рр. (з усіх наукових економічних спеціальностей)*

№	Основна проблематика	Кількість дисертацій за науковими ступенями: д.е.н. / к.е.н.
1	Електронний бізнес	4
2	Електронна комерція	1
3	Електронна торгівля	1
4	Електронний маркетинг	-
5	Електронна реклама	-

*Розраховано за даними [9].

Як бачимо з аналізу наведеного, наприклад, за тематикою «Електронний бізнес, електронна комерція, електронна торгівля, електронний маркетинг та реклама» протягом 2003-2009* рр. (з усіх наукових економічних спеціальностей) переліку дисертаційних досліджень (табл.3), майже повністю відсутні наукові (дисертаційні) дослідження з актуальних питань міжнародної електронної комерції та торгівлі, електронного маркетингу й реклами, а також у галузі інших актуальних інформаційно-комунікаційних технологій. Наприклад, електронна торгівля сьогодні – це високоінтелектуальна сфера діяльності. За своїм змістом вона включає рішення у сфері інформаційного права і WEB-грошей, технічного і програмного забезпечення, інформаційного менеджменту й електронного-маркетингу, інтернет-логістики, інтернет-страхування та туризму (торгівля послугами), електронної-реклами і зв'язків з громадськістю (PR), інформаційної безпеки і консалтингу, інтернет-бенкінгу і інтернет-трейдингу, – що обумовлює конкретні напрямки розвитку такої торгівлі в Україні. З подальшим розвитком і розповсюдженням електронної торгівлі в Україні перелік цих напрямків значно розширюватиметься. У цьому контексті треба за-

значити, що сьогодні Україна вийшла *на третє місце серед європейських країн* за показником зростання кількості користувачів Інтернету в період 2000-2009 рр., що буде у найближчому майбутньому сприяти розвитку прогресивних інформаційно-комунікаційних технологій. Про це свідчать останні дані Internet World Stats. Тому головного значення набуває координація зусиль як державних органів, так і безпосередньо зайнятих у сфері такого бізнесу підприємств, організацій та професійних організацій (асоціацій) – для спільної розробки науково-практичних рекомендацій і ухвалення оптимальних рішень.

На сьогодні економічна наука ще не змогла дати ґрунтовні відповіді на цілий ряд питань теоретичного і практичного характеру. Сучасні антикризові наукові дослідження повинні бути економічно обґрунтованими як із погляду їх економічної ефективності та доцільності, так і реальної можливості їх впровадження в життя з урахуванням подальшого погіршення економічного (кризового) стану національної економіки.

З погляду забезпечення дієвості та ефективності антикризової політики держави, досягнення її мети та виконання основних науково-практичних завдань щодо подолання кризових явищ в Україні, вважаємо, що надзвичайно важливою є розробка наступних перспективних напрямків наукових розвідок у сфері протидії кризовим явищам (з урахуванням світового досвіду).

1. Напрямки подальших наукових пошуків щодо подолання загальнокризових явищ в Україні:

- здійснення системних досліджень з теорії виникнення та поширення кризових явищ як на глобальному, так і національному рівнях;
- оцінка можливостей дефолту національної економіки: погляд з України;
- ефективність антикризових заходів урядів провідних країн світу;
- оцінка програм (меморандумів) співпраці України із провідними фінансово-економічними міжнародними організаціями в умовах кризи (МВФ, Світовий банк, ЄБРР, СОТ та ін.);
- дослідження економічної циклічності (короткострокової, середньострокової та довгострокової) стану світового економічного розвитку;
- проблема банкрутства, санації, платоспроможності та державної підтримки (реструктуризації) підприємств, організацій та галузей;
- обґрунтування антикризових урядових програм, заходів та механізмів подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи в Україні;
- оцінка можливостей розробки та реалізації великих інфраструктурних (макроінвестиційних) антикризових проектів в Україні;
- оцінка процедур (процесів) повернення (націоналізації) у державну власність не ефективно працюючих підприємств та організацій;
- проблема розробки та реалізації Національної програми підвищення конкурентоспроможності економіки України (особливо металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості України під час кризи);
- негативні та позитивні наслідки впливу сучасної світової фінансово-економічної кризи на Україну;
- депресивні регіони України та шляхи їх виходу із кризового стану;
- механізм запобігання та протидії міжнародним фінансово-економічним кризам на глобальному та національному рівнях;
- інфляція в Україні, заходи щодо її уповільнення та запобігання зростанню;
- Україна як транзитна держава в умовах глобальної фінансово-економічної кризи;
- обґрунтувати введення погодженої із СОТ системи квот на імпорт товарів, аналоги яких виробляються в Україні, а також системи використання нетарифних та фітосанітарних обмежень до неякісного імпорту;

- обґрунтувати ефективність функціонування міжурядових комісій з торговельно-економічної діяльності України з метою пошуку додаткових можливостей для зміцнення науково-технологічного, економічного, енергетичного співробітництва з країнами світу, зокрема, шляхом нарощування обсягів експорту, збільшення представництва українських та спільних підприємств за кордоном;

- наукового обґрунтування прийняття Закону України «Про державний борг України», а також дослідити процедуру визначення ліміту зовнішнього боргу на поточний рік шляхом введення додаткових індикаторів боргового навантаження.

2. Напрямки подальших наукових пошуків в умовах становлення та розвитку ефективних національних моделей інформаційного суспільства («нової економіки»), електронного бізнесу, електронної комерції та торгівлі, електронного маркетингу й реклами, а також у галузі інших актуальних інформаційно-комунікаційних технологій:

- механізм становлення та розвитку ефективних електронних (віртуальних) підприємницьких структур;

- електронні гроші: теорія і аналіз моделей емісії;

- електронне урядування, електронні державні закупівлі та послуги;

- електронні ринки товарів та віртуальних послуг;

- електронний маркетинг, реклама та електронні системи PR;

- малі та середні підприємства в сфері електронного бізнесу, комерції та торгівлі;

- економіко-математичні методи та моделі у дослідженні стану та розвитку електронного бізнесу, комерції та торгівлі;

- системи оподаткування учасників електронного бізнесу, комерції та торгівлі;

- інформаційна безпека систем електронного бізнесу, комерції та торгівлі;

- системи міжнародної та національної логістики у забезпеченні функціонування електронного бізнесу, комерції та торгівлі;

- управління бізнес-процесами, інноваційною діяльністю (технологіями) у Інтернет середовищі;

- сучасні форми організації електронного бізнесу, комерції та торгівлі на національному та міжнародному рівнях: економічна ефективність, проблеми та перспективи розвитку;

- діяльність електронних банків, митниць, бірж, аукціонів, магазинів, електронних торговельних майданчиків, та інших прогресивних інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Напрямки подальших наукових пошуків щодо подолання фінансово-банківської кризи в Україні:

- проблема рефінансування системних банківських установ, рекапіталізації проблемних банків та наукової оцінки додаткових заходів нагляду за комерційними банками, що отримали рефінансування з метою унеможливлення потрапляння цих коштів на валютний ринок;

- банківська криза як каталізатор процесу реформування банківської системи: світові тенденції та національна практика;

- дослідження передумов та наслідків штучної ревальвації національної валюти України під час кризи;

- оцінка урядових заходів для стимулювання розвитку внутрішнього ринку капіталів з метою підвищення попиту на гривню;

- проблема страхування валютних ризиків та валютного контролю з метою запобігання спекулятивним валютним атакам та диверсифікації валютного наповнення банківських активів;

- оцінка системи розрахунків комерційних банків України за зовнішніми запозиченнями;
- дослідження процесів консолідації українських банків, підвищення розміру мінімального статутного капіталу для банківських установ та регулювання економічних нормативів діяльності комерційних банків;
- проблема зменшення облікової ставки НБУ та запровадження заходів щодо мінімізації або зменшення ставок у реальному секторі економіки як по кредитуванню так і по залученню коштів;
- обґрунтувати створення національної системи страхування інвестиційних ризиків при реалізації довгострокових проектів;
- цільові емісійні кошти та проблема фінансування державних пріоритетів (певних галузей) в умовах загальносвітової кризи;
- фіскальна політика в Україні: система податково-бюджетних стимулів для підтримки економіки та зміцнення фінансового контролю в умовах кризи;
- дослідження процедур злиття та поглинання підприємств і організацій з метою залучення інвестицій та забезпечення належного рівня регулювання цих процесів з метою уникнення монополізації іноземними інвесторами провідних галузей української економіки.

4. Напрямки подальших наукових пошуків щодо подолання соціально-економічних наслідків кризи в Україні:

- продовольча безпека та проблема бідності населення України в умовах кризи та роль АПК у їх подоланні;
- проблема збереження соціальних виплат, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та зайнятості населення в умовах кризи;
- проблема імміграції трудових ресурсів, викликана кризовими явищами в Україні;
- оцінка програми щодо підвищення активізації іноземного інвестування телекомунікаційної, транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури України в рамках підготовки до Євро-2012.

Сьогодні, зважаючи на серйозність економічної ситуації, спричиненої глобальною фінансово-економічною кризою, *Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України разом з Вищою атестаційною комісією України* важливо:

- організувати вивчення науково-практичних досліджень з антикризової проблематики, що проводяться за кордоном, та забезпечити впровадження і реалізацію пропозицій, рекомендацій кращих із них і які придатні для умов України;
- встановити ефективний порядок розгляду та реалізації нових пропозицій, методик і рекомендацій науковців з питань протидії кризовим явищам, організувати їх експертизу і налагодити раціональне впровадження у практику;
- передбачити протягом 2010 р. в усіх дисертаційних дослідженнях з економічних наук, що наукова новизна дисертацій має містити також і антикризові заходи та пропозиції щодо формування напрямів виходу суб'єктів господарювання із неї;
- сформувавати для міжвідомчого користування інформаційний банк нормативної, управлінської, аналітичної, наукової, методичної, довідкової та іншої інформації, у чому числі із зарубіжних джерел, з питань запобігання подальшого розвитку фінансово-економічної кризи в Україні;
- визначити та обґрунтувати пріоритетні напрями та тематику наукових досліджень з питань протидії кризовим явищам в Україні і забезпечити їх відповідне державне фінансування;
- розробити заходи державної підтримки та заохочення тих фахових видань та науковців, які публікують антикризові наукові публікації (монографії, підручники, навчальні посібники тощо) й результати наукових досліджень з цієї тематики;

- активно залучати науковців до консультування, експертизи, моніторингу, аналізу та реального впровадження антикризових заходів;
- розробити, затвердити та належним чином фінансувати комплексну Програму наукового супроводу державної політики у сфері протидії кризовим явищам в Україні;
- створити Координаційний центр на базі, наприклад, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка., в обов'язки якого входило б:
 - а) узгодження і взаємодія державних і недержавних установ та закладів у проведенні досліджень з антикризової тематики;
 - б) організація наукових конференцій, семінарів, круглих столів для забезпечення активного діалогу науковців України та світу;
 - в) формування дієвих програм і рекомендацій Урядові України щодо вирішення проблем виходу з кризи та подолання її наслідків.

Фінансово-економічна криза поширилася фактично на всі сфери суспільного життя, її наслідки набувають різноманітних форм і проявів. Це серйозна проблема системного характеру, причому не внутрішнього, навіть не регіонального, а світового масштабу. Тому комплексна система науково-аналітичного супроводу державної політики у сфері протидії кризовим явищам у суспільстві потребує водночас координації й диверсифікації зусиль Міністерства освіти і науки, ВАК України, численних наукових установ та ВНЗ.

Література

1. МВФ: Кризис затянется // Эксперт-центр (www.expert.org.ua). – 2009. – 17 апреля.
2. Дзьобак В.Справжня причина світової економічної кризи. – 2009. – 15 травня:<http://www.epravda.com.ua/publications/4a0bcf34a7e57/>.
3. Еськов А.Л., Московкин В.М. Наукометрический анализ украинских авторефератов диссертаций по проблемам мотивации труда // Вестник Международного славянского университета. – Серия: Экономика. – Харьков, 2001. – Т.4. – №3. – С.48-50.
4. Московкин В.М., Кирюхин А.М., Божко Л.Д. Информационно – наукометрические исследования на начальном этапе проведения НИОКР и диссертационных работ // Наука та наукознавство. – 2000. – №4. – С. 92–98.
5. Московкин В.М., Журавка А.В., Гончаренко Т.В. Наукометрический анализ украинских авторефератов диссертаций по специальности «экономико-математическое моделирование» // Экономическая кибернетика. – Донецк, 2002. – №3-4. – С.88–89.
6. Московкин В.М., Колесникова Н.И. Наукометрический анализ библиографических описаний украинских авторефератов диссертаций по специальности «Мировое хозяйство и международные экономические отношения» // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №7(73). – С. 3–8.
7. Перелік дисертаційних досліджень, захищених в Україні за тематикою: «Фінансово-економічні кризи: глобальний і національний рівні» протягом 2000–2009 рр. (з усіх наукових економічних спеціальностей) / Укладач: Н.О.Дмитрієва // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. – № 1(42).
8. Наукове фахове видання Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі Міністерства фінансів України «Зовнішня торгівля: право та економіка» за 2006–2009 рр. – Повні тексти статей:http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/uazt/ztp.html
9. Перелік дисертаційних досліджень, захищених в Україні за тематикою: «Електронний бізнес, електронна комерція, електронна торгівля, електронний маркетинг та реклама» протягом 2003-2009 рр. (з усіх наукових економічних спеціальностей) / Укладач: Н.О.Дмитрієва // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. – № 5(46).

Кузнецов О.В.*

ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ ЧЛЕНСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

The study of the EU budget as a source of problems among the EU member states and the UK, including issues related to implementation of the Common Agricultural Policy, is carried out. Special attention is given to the examination of the problem of Britain's EU rebate. The main costs of British EU-membership and total contributions of the UK to the EU budget during the budget years 2007-2013 are summarized.

European integration, the EU's budget, the United Kingdom, Britain's EU rebate, Common Agricultural Policy, trade balance, VAT, euroscepticism, cost-benefit analysis

Забезпечення ЄС власними фінансовими ресурсами є важливим елементом функціонування спільних інститутів Євросоюзу та запорукою збереження його наднаціонального статус-кво у європейському інтеграційному процесі. І, хоча відносний розмір бюджету ЄС є незначним у порівнянні із розмірами бюджетів країн-членів Євросоюзу (наприклад, у 2010 році він становив 141,5 млрд. євро або 1,2% ВВП Співтовариства, в той час як національні бюджети країн-членів в середньому дорівнюють близько 40% ВВП), тим не менше питання перерозподілу коштів між країнами-членами час від часу стає предметом гострих нарікань з боку окремих країн, і, зокрема, Великобританії, яка вважає розподіл наданих у розпорядження ЄС фінансових коштів несправедливим і неефективним.

Дослідженню окремих положень бюджетної політики ЄС присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, зокрема: В.С.Будкіна, І.В.Бураковського, В.А.Вергуна, А.С.Гальчинського, Ю.М.Пахомова, О.І.Рогача, О.І.Шниркова, А.С.Філіпенка та інших.

Метою даної статті є розгляд питання участі Великобританії у формуванні бюджету ЄС.

Зауважимо, що шлях Великобританії до об'єднаної Європи був досить непростим. Після Другої світової війни зовнішня політика Лондона реалізовувалась у рамках концепції «трьох кіл», що була проголошена У.Черчиллем у 1948 році. Ця концепція передбачала роль Великобританії у якості головного партнера США, лідера Співдружності націй і головної західноєвропейської держави. З метою недопущення відродження націоналізму в Європі у післявоєнний мирний час поруч з іншими вагомими політиками У.Черчилль пропагує ідею європейської єдності, закликає до створення Сполучених Штатів Європи та розбудови Європи на принципах федералізму. Створена у 1949 році за британської ініціативи Рада Європи мала слугувати прообразом загальноєвропейського уряду. Утім, спочатку лейбористи, а за ними консерватори відмовились брати участь у перетворенні Ради Європи у європейський уряд. Замість політичної інтеграції на федералістських засадах у післявоєнній Західній Європі починає розвиватися функціональна, у першу чергу, економічна інтеграція [1, с.21].

* кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин Національної академії наук України

У цей час Британія різними шляхами намагається взяти під контроль інтеграційні процеси в Європі, а вірніше – не допустити створення наднаціональних органів управління цими процесами. У цьому зв'язку показовою є відмова Британії від участі у переговорах щодо створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) у 1949-50 роках. На відміну від французького «плану Шумана», у британському «плані Макміллана-Екклза» вносились пропозиції перетворити ЄОВС з наднаціональної у міжурядову організацію, підпорядковану комітету міністрів Ради Європи, чим було підставлено під загрозу підписання договору про ЄОВС. У подальшому Британія всіляко опиралася будь-яким формам наднаціональної інтеграції в Європі, пропонуючи замість того різні варіанти співробітництва виключно в економічній площині. Так, у жовтні 1956 року британський уряд розробив альтернативний план західноєвропейської інтеграції, відомий як «план G». Це була пропозиція створення зони повністю вільної від протекціоністських тарифів серед усіх не комуністичних європейських країн. План мав на меті створення зони вільної промислової торгівлі, яка б не поширювалася на продукти харчування [1, с.26]. Зона вільної торгівлі мала забезпечити Британії міцні позиції на європейських ринках, не зашкоджуючи водночас зв'язкам колишньої метрополії із країнами Співдружності. Але цей план зазнав невдачі, передусім, через різноголосицю з Францією та жорсткі заперечення з боку особисто Шарля де Голля після його приходу до влади у 1958 році.

Таким чином, скептична позиція Великобританії щодо успіху європейської інтеграції та послідовне відмежування від політичних процесів в Європі стало причиною запізнього приєднання Сполученого Королівства до Європейського Співтовариства, яке відбулось лише у 1973 році.

Але навіть після набуття офіційного членства в ЄС британський євроскептицизм залишився більш виразливим, ніж у будь-якої іншої європейської країни. Британський уряд неодноразово використовує свій вплив для гальмування процесів європейської інтеграції. Британія прийняла негативне рішення щодо вступу до зони євро та підписання Шенгенської угоди, а також всіляко запобігала утворенню кваліфікованої більшості голосів щодо прийняття рішення про перехід до єдиної податкової, зовнішньої та оборонної політики ЄС. На думку керівника британської неурядової організації «Центр європейських реформ» Ч.Гранта, на сьогодні не існує підстав для змін пануючих євроскептичних настроїв у Великобританії. «Уряд Гордона Брауна має менше ентузіазму щодо ЄС, ніж уряд його попередника, Ентоні Блера, а якщо консервативна партія переможе на наступних виборах, уряд Девіда Камерона буде ще більш євроскептичним, ніж уряд Брауна», - вважає Ч.Грант [2, с.1].

У британських бізнес-колах поширена думка про те, що ЄС є архаїчним проектом, який може й не пережити ери глобалізації. Малий бізнес у Великобританії налаштований євроскептично, передусім, через надмірне регулювання та бюрократизм з боку Брюсселя, які не сприяють розвитку зовнішньої торгівлі та інвестицій, а також чинять перешкоди імпорту дешевої робочої сили [2, с.6].

У Великобританії скептично ставляться до питань фінансової інтеграції з ЄС. У червні 2003 року Міністерство фінансів Великобританії дійшло висновку про недоцільність приєднання країни до зони євро. Рішення було прийнято на підставі результатів економічних тестів за п'ятьма встановленими у 1997 році критеріями щодо конвергенції економічних циклів, економічної гнучкості, інвестиційної привабливості, стабільності, що забезпечує зростання і зайнятість, та конкурентоспроможності лондонського Сіті. Тільки один тест – на збереження конкурентоспроможності лондонського Сіті – дав позитивний результат [3]. Однак, перебуваючи поза зоною євро лондонський Сіті отримує значні прибутки від посередницької торгівлі активами, деномінованими в євро [4,с.53]. Перспектива прове-